

สารบัญ

คำนำจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำจากหัวหน้าโครงการ

คำนำ

สารบัญ

สารบัญตาราง

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทที่ 1 กรอบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหา

ของคนจนคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

1

1.1 ความนำ

1

1.2 แนวคิดรวบยอดเกี่ยวกับความยากจน/คนจน

3

1.2.1 กรอบคิดเศรษฐกิจศาสตร์กระแสหลัก

เน้นการวัดความยากจนในแง่การมีรายได้ต่ำ

4

1.2.2 กรอบคิดการพัฒนาทางเลือก -

นิยามความยากจนในแง่คุณภาพชีวิตโดยรวม

16

1.3 คนจนคือใคร

20

1.3.1 เงื่อนไขที่ทำให้เกิดความยากจน

21

1.4 กรอบคิดทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัย และสมมติฐานของผู้วิจัย

22

บทที่ 2 สาเหตุ ที่มา ของปัญหาคนจน

25

2.1 กระบวนการพัฒนาแบบทุนนิยมบริวาร

ทำให้เกิดคนจนสมัยใหม่ที่จนเพราะมีรายได้ต่ำกว่ารายจ่าย

25

2.2 การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตจากเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรม

การค้า การบริการ และผู้ประกอบการอาชีพอิสระรายย่อยเพิ่มขึ้น

30

2.3 สถานภาพและปัญหาคนจนในชนบท

32

2.4 สถานภาพและปัญหาคนจนในเมือง

34

บทที่ 3 สภาพและสาเหตุปัญหาของคนจนกลุ่มอาชีพอิสระรายย่อย

กลุ่มต่าง ๆ 41

3.1 กลุ่มหาบเร่แผงลอย/ผู้ค้าขายรายย่อย 41

3.1.1 กรณีศึกษา : ความยากจนของกลุ่มหาบเร่แผงลอย จังหวัดเชียงใหม่ 42

3.1.2 กรณีศึกษา : วิถีชีวิตเด็กขายดอกไม้ในเมืองใหม่ 49

3.1.3 กรณีศึกษา : หาบเร่แผงลอย

ในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย จังหวัดเชียงราย 51

3.1.4 กรณีศึกษา : วิถีชีวิตหาบเร่แผงลอยในเทศบาลขอนแก่น 53

3.1.5 กรณีศึกษา : วิธีการดำรงชีวิตของกลุ่มคนหาบเร่ขายหาดบางแสน 56

3.1.6 กรณีศึกษา : กลุ่มหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร 59

3.2 กลุ่มผู้เก็บของเก่าจากขยะขาย 62

3.2.1 กรณีศึกษา : คนเก็บขยะในชุมชนเมืองจังหวัดเชียงใหม่ 63

3.2.2 กรณีศึกษา : คุณภาพของผู้ประกอบการอาชีพเก็บขยะ

ในจังหวัดชลบุรี 68

3.2.3 กรณีศึกษา : "คนหลิบ" คนเก็บขยะยังชีพ

ในเขตเทศบาล นครศรีธรรมราช 71

3.2.4 กรณีศึกษา : คนเก็บของเก่าที่ขอนแก่น 74

3.2.5 คนค้าขยะในกรุงเทพฯ 78

3.3 กลุ่มขี่สามล้อ มอเตอร์ไซด์ และขับรถรับจ้าง 79

3.3.1 กรณีศึกษา : การพึ่งตนเองของผู้มีอาชีพถีบจักรยานสามล้อ

ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น 80

3.3.2 กรณีศึกษา : คุณภาพชีวิตของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบ

ในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย จังหวัดเชียงราย 83

3.3.3 กรณีศึกษา : ปัญหาความยากไร้ของกลุ่มอาชีพขับสามล้อถีบ

ในเขตจังหวัดชลบุรี 84

3.3.4 กรณีศึกษา : คุณภาพชีวิตของมอเตอร์ไซด์รับจ้าง

ในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี 86

3.3.5 กรณีศึกษา : "ชีวิตอิสระบนอานมอเตอร์ไซค์รับจ้าง"	
ของคนจนในชุมชนปอนวังเก่า เทศบาลนครสงขลา	89
3.3.6 กรณีศึกษา : แรงงานรถเข็น : ชีวิตลำเค็ญท่ามกลางธุรกิจพันล้าน	91
3.3.7 กรณีศึกษา : วิถีชีวิตคนขับรถบรรทุก	95
3.4 ผู้ประกอบอาชีพอิสระกลุ่มช่างหัตถกรรมและรับจ้างทั่วไป	102
3.4.1 กรณีศึกษา : การดำรงชีวิตของกลุ่มอาชีพคนเดินพลอย	
ในเขตเทศบาลแม่สาย จังหวัดเชียงราย	103
3.4.2 กรณีศึกษา : การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนทอดผ้าท้องถิ่น	
หมู่บ้านใหม่ ตำบลเจดีย์ อำเภอบ้านนา จังหวัดลำพูน	104
3.4.3 กรณีศึกษา : การพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพ	
ในชุมชนบ้านห้วยน้ำจาง จังหวัดเชียงใหม่	107
3.4.4 ผู้รับงานมาทำที่บ้าน	108
3.5 ผู้ประกอบอาชีพอิสระกลุ่มทำประมง เลี้ยงสัตว์	109
3.5.1 กรณีศึกษา : สภาพชีวิตของกลุ่มคนจนอาชีพประมง	
ในกลุ่มแม่น้ำอิง อำเภอเทิง อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย	110
3.5.2 กรณีศึกษา : ความยากจนของชาวประมงพื้นบ้าน	
จังหวัดนครศรีธรรมราช	112
3.5.3 กรณีศึกษา : "ออมสินที่มีชีวิต"	
อาชีพเลี้ยงสุกรของคนในชุมชนปอนไก่อ-ท้ายาง จังหวัดสงขลา	113
3.6 สรุปภาพรวมของสาเหตุของความยากจน	
ของกลุ่มผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อย	116

บทที่ 4 การให้บริการประกันสังคมและสวัสดิการทางสังคม

แก่กลุ่มอาชีพอิสระรายย่อย	119
4.1 การประกันสังคม	119
4.2 สวัสดิการสังคม	120
4.3 โครงการช่วยเหลือคนจนของรัฐในช่วงปี 2544-2546	124
4.3.1 กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง	125
4.3.2 โครงการธนาคารประชาชน	126

4.3.3 โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (30 บาทรักษาทุกโรค)	126
4.3.4 โครงการบ้านมั่นคง	127

บทที่ 5 ปัญหาคนจนกลุ่มผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อย เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาคนจนทั้งระบบ

5.1 การต่อสู้เพื่อสิทธิและสวัสดิการของคนจนในเมือง	131
5.1.1 กรณีเครือข่ายชุมชนเมือง : ศูนย์รวมพัฒนาชุมชน (ศพช.)	131
5.2 ปัญหาคนจนอาชีพอิสระรายย่อย เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาเชิงโครงสร้าง ของนโยบายการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมผูกขาดและด้อยพัฒนา	134
5.3 ปัญหาความยากจนจากการไม่ได้เป็นเจ้าของและผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต และการขาดความรู้ ขาดอำนาจต่อรอง	137
5.4 ปัญหาความยากจนจากทำหัตถ์อาชีพ ของคนที่ใช้จ่ายเพื่อการลงทุนไม่เป็น และบริโภคฟุ่มเฟือย	140
5.5 แนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจนเชิงโครงสร้างระบบสังคม	141
5.6 เป้าหมายของการพัฒนาทางเลือกคือ การเพิ่มคุณภาพชีวิต ความเข้มแข็ง ของสถาบันครอบครัวและชุมชน	145
5.7 สรุป	148

บทที่ 6 แนวทางแก้ไขปัญหาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1 แนวทางแก้ไขปัญหาคคนจนในชุมชนเมือง	152
6.1.1 ระดับบุคคล/ครอบครัว	152
6.1.2 ระดับกลุ่ม/ชุมชน/เครือข่าย	152
6.1.3 ระดับหน่วยงานรัฐและองค์กรต่างๆ การแก้ไขด้านนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	152
6.2 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาด้านบริการสังคม และสวัสดิการสังคมสำหรับผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อยกลุ่มต่างๆ	153
6.2.1 ข้อเสนอแนะทั่วไปของคนจนผู้ประกอบอาชีพอิสระทุกกลุ่มอาชีพ	153
6.2.2 ข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ไขปัญหา สำหรับกลุ่มหาบเร่ แผงลอย และผู้ค้ารายย่อย	154

6.2.3 ข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ไขปัญห สำหรับกลุ่มอาชีพเก็บของเก่าขาย	155
6.2.4 ข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ไขปัญหา	
สำหรับกลุ่มคนชราไร้บ้าน ไร้ที่ดินทำกิน ไร้อาชีพ	155
6.2.5 ข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ไขปัญหา	
สำหรับกลุ่มช่างตัดเย็บเสื้อผ้า และรับจ้างทั่วไป	157
6.2.6 ข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ไขปัญหา	
สำหรับกลุ่มประมงพื้นบ้าน และผู้เลี้ยงสัตว์รายย่อย	158
6.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาในระดับคุ้มครองทางสังคม	159
6.3.1 แนวทางทั่วไป	160
6.3.2 แนวทางเพื่อการพัฒนาในระดับคุ้มครองทางสังคม	
สำหรับผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อย	161
บรรณานุกรม	167
ภาคผนวก 1 ชุมชนแออัดในภูมิภาคต่างๆ	175
ภาคผนวก 2 ทศนะเกี่ยวกับคนจนผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อยที่สะท้อนไว้ในเพลงลูกทุ่ง	195